

РЕЗЮМЕ

**на научната продукция на гл. ас. д-р Марияна Станчева Тодорова,
представена за участие в конкурс за заемане на академична длъжност
„доцент”
в област на висше образование „Педагогически науки”, професионално
направление 1.2. Педагогика (Предучилищно образование, формиране на
игрови и социални умения),
обявен от Университет „Проф. д-р Асен Златаров” – Бургас
(ДВ, бр. 25 от 26 март 2019 г.)**

Гл. ас. д-р Марияна Тодорова кандидатства в конкурс за „доцент“ в професионално направление 1.2. Педагогика за нуждите на катедра „Педагогика и методика на обучението“ на Факултета по обществени науки при Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ със следната научна продукция:

- Монографии – 1 (авторска)
- 3 (публикувани самостоятелни глави в колективни монографии по научно-изследователски проекти)
- Учебни помагала – 2 (авторски)
- Научни публикации в международни списания и сборници:
- с импакт фактор -5 (авторски)
 - с научно рецензиране – 4 (авторски)
- Научни публикации в национални списания и сборници:
- с научно рецензиране - 24 (авторски)
 - с научно рецензиране - 4 (съавторство)

Монография

Тодорова, М. *Финансово образование в предучилищна възраст*, Изд. Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, 2019, ISBN 978-619-7123-85-2.

Монографията представя многопластово теоретично и емпирично изследване на проблема за финансовото образование в предучилищна възраст. В центъра на изследователското проучване е заложена идеята за въвеждане на финансово образование в учебните програмите за предучилищното образование, което е в отговор на потребностите на съвременната педагогическа теория и практика, за формиране у децата на полезни социални умения и подготовката им за самостоятелен и пълноценен живот.

Залагайки на тезата, че още в детската градина е важно децата да придобият широка приоритетна ориентация и светогледни нагласи, основани на общочовешките ценности и култура е необходимо целенасочено и по достъпен начин да се формира у тях най-обща култура за обществените, социалните и икономическите реалности. Усвояването на икономически знания, формирането на

финансово поведение и мислене, изграждането на съзнание в тази сфера още преди постъпване в училище, определя бъдещите успехи и благополучия в живота.

Предложеният модел е опит за създаване на нова образователна парадигма, включваща икономическата подготовка на децата, при която сложните финансови процеси имат адекватно и достъпно за възрастта им обяснение, което предопределя икономическото и социално-нравствено развитие в детска възраст. Представени са конкретни игрови модели, интегрирани към различните образователни направления, включващи знания за понятията, процесите и явленията в областта на пазарната икономика, производството, финансите и социалните ситуации. Целта е формиране на способности и прилагане на усвоените умения в игрови, трудови и ежедневни моменти, в които децата имат възможност сами да откриват и да ги прилагат, да вземат самостоятелни решения, свързани с реалния живот.

Чрез използване на игровия подход сложният икономически и финансов контекст е представен в приложен аспект - с цел изграждане на полезни социални умения, необходими и практически приложими в ежедневието на децата, което се превръща в основен способ за успешната им финансова социализация. Игровите модели изцяло трансферират настоящите и бъдещите икономически и социални роли на детето като личност и гражданин, като собственик и участник във финансовия пазар.

Монографията е в обем от 194 страници и съдържа въведение, четири глави, заключение, литература и приложения.

Първа глава разглежда въпроса за необходимостта от финансова грамотност в XXI век като една от ключовите компетенции на съвременната личност. Защитава се тезата за необходимостта от финансово образование още в предучилищна възраст и се поставя идеята за нов акцент в учебното съдържание в детската градина, наложен от необходимостта от актуализиране и иновиране на учебно-възпитателния процес в нея, във връзка с разширяване на общообразователната подготовка на децата с полезни практически знания, важни социалните умения и качества, необходими за живота и нуждите на пазара.

Изяснени са същността и перспективите на финансовата грамотност, мястото ѝ в контекста на икономическото образование и е подчертана ключовата роля на факторите семейство и детска градина, необходимостта от тяхното тясно взаимодействие и съгласуваност, което е условие за успешна финансова социализация на децата.

Глава втора акцентира върху семейството като първостепенна институция и фактор за възпитанието на детето от предучилищна възраст, в частност - финансовото му възпитание. Дефинирани са примерни техники и подходи за формиране на конкретни финансови качества и умения. Предложени са примерни модели на игри и ситуационни казуси с конкретно възпитателно значение, осъществими в реална семейна среда.

Глава трета анализира целенасоченото и систематизирано финансово образование на децата в детската градина в контекста на образователната система. Изяснени са основните цели, задачи, подходи, методи, форми и средства за постигането им. Осъществено е модулно диференциране на съдържанието, посочени са конкретните педагогически аспекти и са изведени очаквани резултати от предикономическата и финансова подготовка на децата. Предложени са примерни игрови модели, намиращи приложение в повечето образователни

направления: Български език и литература, Математика, Околен свят, Конструирание и технологии, Изобразително изкуство, Физическа култура и спорт.

Проблемът за финансовото образование на децата е разгледан в контекста на модерния свят, като са изведени основните приоритети, конкретизирани са задачи и са представени възможни решения.

С подчертана значимост се акцентира върху нравствените ценности на подрастващите в съвременния свят, съотнесени към финансовата реалност. Осъществен е паралел между позитивните и негативните компоненти на очакваните резултати, продуцирани от консуматорското общество и имащи пряко отражение върху изграждането и развитието на личността на детето.

Четвърта глава представя многопластово емпирично изследване за установяване на нагласите и отношението на учители, родители и деца към финансовото образование в предучилищна възраст. Целта е да се изведе цялостен модел за реализиране на финансовото образование в учебно-възпитателния процес на детската градина.

В рамките на реализираните четири етапа на изследването са анкетирани 100 учители, 270 родители и 300 деца. Апробирани са също така ситуационни игри - модели на финансово образование със 147 деца от IV възрастова група. Установява се до колко тези модели осъществяват образователните си задачи за адаптация на децата към съвременните икономически реалности. Представени са методиката и резултатите от изследването на респондентите и на база анализа на получените данни е конструиран игрови модел, обогатяващ формите на педагогическо взаимодействие в детската градина. Приложението му в практиката позволява развиване и усъвършенстване механизма за прилагане на игрите, както и продуцирането на нови варианти на модела. Разработените модели, включващи игри и ситуационни казуси с финансово съдържание са съобразени с възрастовите характеристики на децата, максимално активизират познавателна им активност, имат вариативен характер и са средство за формиране на финансовата им интелигентност.

Приложението на игровите модели в предучилищните институции е фундамент за формиране на икономически грамотно поколение за училището и финансово интелигентни хора за бъдещето, които ще могат самостоятелно да постигат високо качество на живот.

Монографии - 3, публикувани самостоятелни глави в колективни монографии по Научно-изследователски проекти

1. Николай Атанасов, Велика Бинева, Мариана Каприева, Марияна Тодорова. Демокрация, либерализъм и проблеми на социално-икономическото развитие, Изд. Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, 2017, с. 121 – 153, ISBN 978-619-7123-77-7.

Колективната монография представя резултатите от съвместната работа на интердисциплинарен екип по научноизследователски проект „Изследване влиянието на социални и аксиологически трансформации върху съвременната икономическа реалност в България“. В рамките на проекта е осъществено

емпирично социологическо изследване, включващо студенти от различни специалности от Факултета по обществени науки, при Университет „Проф. д-р Асен Златаров“. Резултатите допринасят за по-точното открояване на някои свойства на аксиологическата същност и важни съвременни тенденции по интердисциплинарната тематична проблематика. Анализирани са проблемът, свързан с отношението и оценката на студентите за бъдещето на специалностите, за ценността на висшето образование и неговата съизмеримост с европейското. Установено е равнището на икономическа култура и разбирането на демокрацията, либерализма и европейската интеграция. Конкретните анализи, обобщения, изводи и заключения са представени в отделните глави на колективната монография.

Приносът към монографията е самостоятелно разработената четвърта глава **„Съвременното демократично образование като алтернатива за пазарното общество“**. В основата и стои идеята за развитието на децата в свят, който продуцира ценността на свободата като социална потребност. В контекста на демократичното образование и социално-икономическата среда на труд и живот, подрастващите трябва да се чувстват равнопоставени граждани, дори с различни ценности за себе си, за семейството и живота, но смело отстояващи позициите си чрез аргументиране и вземане на решения.

В главата са представени ключови характеристики и противоречиви елементи на действащата образователна система. Разгледан е въпросът, свързан с необходимостта от промяна на старото мислене и парадигма, от отхвърляне на съревнованието, конформизма, послушанието и стандартизацията. Акцентира се върху развитието на творческите заложби и способностите за креативно и критично мислене, които налагат нови модели за преподаване на знания, свързани с реализиране на собствените цели, изграждане на компетенции за живота, формиране на умения за преодоляване на рискове и конфликти в настоящата икономическа и пазарна действителност.

Разгледани са характеристиките на либералното и демократичното образование, като средство за изграждане на устойчивото общество. Разкрита е изключително тънката граница между тях и детерминантите, определящи степента му на развитие като: перманентните иновации, наличието на творческо мислене, социалните умения и предприемаческия дух. Акцентира се на принципите на самоинициирано обучение и личностна мотивация, свързани със самостоятелност, справедливост, равнопоставеност, доверие, сътрудничество, взаимно зачитане. Предложен е модел на либерално-демократично обучение, насочен към осмисляне на същността и ценностите за демократичното образование на учениците. Издигната е ролята на учителя не като авторитарен лектор, а като изкусен модератор, насочващ обучаемите чрез личната си компетентност и морална същност, прилагащ нови образователни подходи, нови методи, нови модели на обучение, един от които е предприемачеството.

Анализиран е проблем, който включва триадата: бизнес-образование - прагматизъм – нравственост, от една страна и ценностна ориентация на личността - от друга страна. Предприемачеството е разгледано като един от основните компоненти на съвременното образование, повлияно от изключително динамичната макросреда, в условията на пазарна икономика. Осъществена е съпоставка между бизнес-предприемачеството и социалното предприемачество и е подчертана необходимостта от откриване на нужния баланс и създаване на условия

за развиване и на двете сфери на дейност като начин, по който обществото може да се справи с новите предизвикателства, изискващи ключови решения и съчетаване на икономическо и социално благополучие.

Предприемачеството, като много перспективно начинание и ценностен фактор, стоящ в основата на иновациите и бизнеса, е разгледано в контекста на предучилищното образование. Зачитава се тезата за необходимостта от въвеждането му в този възрастов етап, който е ключов за социалното, емоционалното, когнитивното, нравственото и цялостното развитие на децата. Включването на теми, свързани с предприемачеството в детската градина, предоставя много възможности и перспективи за успешна образователно-възпитателна дейност. По този начин се увеличава многократно социалната ангажираност на децата, те стават много по-чувствителни към проблемите на средата, открива им се възможност да изследват важни неща и да достигат до иновативни решения на проблемите. Визирана е значимостта му, както в индивидуален, така и в социален аспект, като определящ фактор за превръщане на индивидуалните ценности в социални.

В тази връзка са разработени примерни модели за формиране на предприемаческо мислене и поведение при 6-7- годишните деца, чиято цел е осъзнаване от децата на предприемачеството като вид дейност. Формира се ценностно отношение у подрастващите към характера и условията на труд, производство на продукти и услуги, които се предлагат на пазара, развиване на самостоятелна инициативност и предприемаческо поведение. Въведено е понятието „детски бизнес - игри“, чрез които сложният икономически контекст може да бъде достъпно предаден чрез приложен аспект. Разработени са игровите модели: „Да създадем детски бизнес“ и „Клуб за детски бизнес игри“. Зачитава се идеята, че подобно обучение, прилагано още в предучилищния период, е обективна предпоставка за успех и благополучие в живота на всеки човек.

2. Николай Атанасов, Велика Бинева, Мариана Каприева, Марияна Тодорова. За стимулирането на креативно мислене у студентите, Изд. Университет Проф. д-р Асен Златаров, Бургас, 2015, с. 110 – 129, ISBN 978-619-7123-38-8.

Настоящата колективна монография е резултат на научно-изследователски проект на тема: „Изследване и разработване на модели за стимулиране на креативно мислене в обучението по определени хуманитарни и стопански дисциплини“. В нея са отразени получените данни от интердисциплинарното теоретично и емпирично проучване на творчеството и креативното мислене на младите хора. За целта са изследвани студенти от всички специалности на Факултета по обществени науки, при Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас. В структурно отношение монографията включва въведение, пет глави, заключение, приложения и библиография.

В първата, обща за екипа глава, е представен анализът на резултатите от тестовото проучване за определяне равнището на креативност на студентите.

Пета глава на монографията **Необходимост от творчески подходи при преподаване на педагогически знания в динамично променящите се реалности**, която е авторски принос, изследва необходимостта от творчески подходи при преподаване на педагогически знания, в частност – във висшите

училища, в динамично променящите се реалности. Такава е и една от основните цели на образованието, предопределяща развитието на креативните способности на учащите се, игнорирайки напълно линейността. Поставя се в перспектива план за формирането на репродуктивни умения, дискутират се и възможни причини за нереализирането му в практиката, което би рефлектирало върху качеството на образованието, потребностите и определящото място на модел, основан на принципа на академична автономност, рационалност, максимална интерактивност, практическа насоченост, съобразен изцяло с пазара на труда.

Разработен е модел „Творческа лаборатория“, насочен към стимулиране на креативното мислене и приложението на творчески подходи в процеса на обучение на студентите, който е съотносим към всяка една педагогическа дисциплина. Моделът е представен съобразно конкретните му етапи, с предметна характеристика за всеки един от тях. Предложен е конкретният алгоритъм на действия и е регламентирано време за изпълнение на задачата на всеки един етап. Целта е студентите да учат, разсъждавайки, да участват активно в процеса на преподаване, а не да се стремят да запаметяват изложената информация или да я записват формално.

3. Николай Атанасов, Велика Бинева, Мариана Каприева, Марияна Тодорова. Икономическата несигурност и отражението ѝ върху самоопределянето и националната идентичност, Изд. Университет Проф. д-р Асен Златаров, Бургас, 2014, с. 79 – 96, ISBN 978-619-7123-20-3.

Колективната монография: „Икономическата несигурност и отражението ѝ върху самоопределянето и националната идентичност“ е резултат от научно-изследователски проект на тема: „Изследване влиянието на социални и аксиологически трансформации върху съвременната икономическа реалност в България“.

Реализираното социологическо изследване е насочено към проблема за демотивацията на младите хора да се развиват в България, както и промяната на тази нагласа след започване на работа в чужбина. За целта са изследвани студенти от различни специалности от Факултета по обществени науки, при Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ - Бургас. Дейността на интердисциплинарния екип предразполага и позволява реализирането на по-широко аспекти разглеждане на проблематиката. Методиката и анализа на резултатите са отразени в общата за екипа първа глава.

Монографията съдържа въведение, пет глави, заключение, приложения, библиография.

Авторски принос е петата глава на монографията **Икономическото познание – ключов компонент на съвременното образование.**

В основата на изследователското проучване е придобилият масова популярност проблем, свързан с живота на човека, изправен пред непрекъснат риск и несигурност. Акцентът е поставен върху един от ключовите фактори, обуславящи го, а именно нестабилността и ниското равнище на образование. Посочена е необходимостта от повишаване равнището на образование с цел преодоляване на неспособността за справяне в ситуации на ускорени промени, характеризиращи реалността и преди всичко със съществуващото недобро икономическо и

материално състояние. Отражена е нуждата от изграждане на оптимален модел за икономическо образование във всяка една образователна степен, основан на системни принципи и масово прилагане на инструментите на иновативно образование. Посочена е потребността от образование, съобразено с обществените промени, което да попълни образователния дефицит и подготвеност за живота, зависещ в много голяма степен от икономическите познания и компетенции на всяка личност. В тази връзка са диференцирани конкретни проблеми, стоящи пред педагогическата практика и са предложени възможности и перспективи в развитието на икономическото образование.

Проблемът е разгледан в контекста на висшето образование и е насочен към студентите от педагогическите специалности. Като бъдещи учители, продуциращи основите на икономическата грамотност на децата още от най-ранна възраст, те са основен фактор за осъществяването ѝ. Това доказва и факта, че в контекста на специалната им научна и професионална подготовка, особена значимост има и социално-икономическата система от знания, която е нужно да получат и която всъщност трябва да се включи в задължителното образователно съдържание при подготовката им в прекия учебен процес във ВУЗ. Спецификата на проблематиката изисква образователният процес да бъде насочен към формиране на цялостна и системна представа у студентите за съществуващите икономически явления и процеси, която да улесни практическото приложение на усвоените знания и умения.

Предвид гореизложеното е предложен модел за разширяване на педагогическото образование в икономически аспект. Посочена е примерна структура, съдържаща цел и задачи. Изведени са критериите за конкретно учебно съдържание и са предложени варианти относно тематичното му построяване. Посочени са основни средства и форми за реализацията, както и необходимите условия за успешното приложение на модела.

Учебни помагала

1. Тодорова, М. *Игрите като средство за финансово образование в предучилищна възраст*, Изд. Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, 2019, ISBN 978-619-7123-94-4.

Разработеното учебно помагало е въз основа на задължителните изисквания, заложи в ДОС за предучилищно образование, свързани с Наредба №13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, в частност - гражданското образование за придобиване на социални и граждански компетентности, и познаване на икономическите реалности в глобализиращия се свят. Съобразено е и с Наредба №5 от 03.06.2016 г. за предучилищно образование, изискваща използване на игровата дейност при осъществяване на педагогическото взаимодействие в детската градина за формиране на социални компетентности у децата.

Помагалото е предназначено за студенти и детски учители с цел подготовка за финансово и икономическо образование на децата в предучилищна възраст. Представени са 6 ситуационни казуса, 3 игрови модела за финансово образование и

Scientific papers, Education. Institute of knowledge management, Skopje, 2018, c. 969 – 972. ISSN: 1857-923X (for e-version); ISSN 2545-4439 (for printed version). Global impact & Quality Factor 1.322 (2016).

В контекста на идеята, че добрият предприемачески дух предполага както адекватно ситуационно приложение, така и развиващи се хуманни и концептуални умения, статията поставя въпроса за необходимостта от формиране и развитие на меки умения у децата, които включват качества като толерантност, емпатия, сътрудничество, уважение, разбиране, подкрепа, приемане на чуждата гледна точка. На тази основа се изграждат и умения за екипно взаимодействие, предприемаческо мислене и инициатива с творчески резултат. Факт е, че меките умения са нужни на детето, за да се впише в екипа и са важна предпоставка за формиране на предприемачески умения. От своя страна последните са в тясна зависимост от контекстните умения, което показва взаимната им корелативност.

Доказва се необходимостта от засилване на хуманитарната и социалната насоченост на образованието в детската градина и създаването на общност, основана на толерантност, взаимопомощ и подкрепа като най-добри условия за пълноценно образование и развитие на детето в сферата на предприемачеството.

2. **Тодорова, М. Предприемачеството – алтернатива за развитие при 6-7-годишните деца (Entrepreneurship – an alternative for development of children aged 6 to 7). International Journal “Knowledge”, vol. 19.1. Scientific papers, Education and social sciences. Institute of knowledge management, Skopje, 2017, c. 177-182. ISSN: 2545-4439 (printed); ISSN: 1857-923X (e-version). Global impact & Quality Factor 1.332 (2016).**

Статията разглежда темата за предприемачеството, заемащо водещи позиции в съвременната социално-икономическа реалност. В контекста на предучилищната възраст основна цел е формирането на качествата отговорност, активност, предприемчивост. Те стоят в основата на инициативността и творческата самостоятелност при вземане на решение, както и при формирането на умения за работа в екип. Дискутирани са възможностите за възпитание на тези качества при 6-7-годишните деца, възрастов период, който е силно сензитивен за формиране и развитие на детската личност. Посочени са конкретни за възрастта задачи, средства и методи, основани на игровия подход. В тази връзка са представени модели на игри, свързани с предприемачество. Идеята е децата да се запознаят с достъпни знания от областта на предприемачество и да се формират у тях съответните първоначални умения на принципа на забавното, приятното, непринуденото. Целта е изграждане на отношение, мислене, нагласа, а в последствие и желание за дейност в тази сфера.

3. **Тодорова, М., Игра - форма развития экономической культуры в дошкольном возрасте, Перспективы Науки и Образования, №4 (22), С., 2016, с. 52 – 56, ISSN 2307 – 2334 – (предстояща индексация в Scopus)**

Статията разглежда проблема за ресурсите в икономическата подготовка на децата от предучилищна възраст, при които ключови позиции заема играта. Тя е фундамент за осъществяване целите на педагогическото взаимодействие в детската

3 образователни ситуации, включващи 4 игри, които предоставят различни варианти за осъществяване на образователно-възпитателния процес.

Предложените модели защитават тезата, че играта е много добър конструктивен вариант за решаване на образователен проблем, свързан със света на икономиката. Ориентирани и насочени към реалните процеси и явления, те способстват за формиране на качества и умения за пазарно поведение и диференциран подход при решаване на практически проблеми на основата на действено - икономическо мислене. Сюжетно - дидактичната среда предоставя възможност икономическите знания да бъдат достъпни и лесно усвоими от децата. Това се постига чрез моделиране на реални ситуации от живота като покупко-продажба, производство на изделия, реализация на продукцията, бартерна сделка и много други. Интерпретираните в игрите примери допринасят за ефективното овладяване на икономическата терминология. Целта е постепенно запознаване на децата с достъпни икономически понятия, явления и процеси, характерни за съвременния свят: бизнесът като съвкупност от производствени отношения, различните икономически системи, основани на определени форми на собственост и начини за разпределяне на материалните блага и други. Проблемните моменти в тях изискват адекватна проява на съответен тип мислене при разрешаването им. Проявеното отношение и поведение в тези мини-игрови ситуации непринудено се осъзнава от децата, след което се пренася в реалния икономически живот.

Ориентирани към действието, разработените игрови ситуации улесняват децата да осъзнаят ролята на индивида в обществото, зависимостта му от обективни обстоятелства, значимостта на парите като средство за съществуване, учат се на милосърдие и най-важното – забавлявайки се, се обучават. По този начин у тях се възпитават икономически нагласи и съзнание относно общественото значение на задачите, мотивите и моралните правила, които реализират възрастните в своята дейност. Вследствие на това децата много по-рано се превръщат в отговорни и зрели хора. Положителният емоционален фон на играта максимално активизира мисловната им дейност, развива съобразителността и творческите им способности, развива качества като наблюдателност, любознателност, креативност, инициативност, предприемчивост и способност за работа в екип, които са изключително важни за социалната им адаптация и реализация в съвременния свят.

Предложените образователни ситуации с икономическо съдържание са потъсно ориентирани и са свързани с бизнеса. Целта е разбиране от страна на децата на същностни, достъпни за тях елементи от света на бизнеса и усвояване на основни положения и терминология, свързани с предприемачеството. Предложени са беседи, дискусии, примерни текстове и игрови модели, които да подпомогнат осмислянето и усвояването на материята. Въведен е терминът „детска бизнес-игра“ поради спецификата на предприемачеството и с цел диференциране на този вид игрови модели от игрите с финансова аспект. Предложена е и игра с такава насоченост.

Представена е конкретна методика за апробиране на предложените игрови модели за финансовото образование и възпитание, с цел приложението им в практиката на детската градина за финансово образование на децата.

Включен е кратък речник на основните термини в помощ на студенти и детски учители, за да се улесни работата им при интерпретацията на сложната икономическа терминология, която трябва да се представи пред децата.

Учебното помагало предоставя възможност на педагозите творчески да прилагат и развиват в практиката предложените примерни игрови модели.

2. Тодорова, М. *Игрови модели за икономическо и финансово образование в детската градина*, Изд. Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, 2019, ISBN 978-619-7123-95-1.

Учебното помагало е насочено към изграждане на гражданско и социално-икономическо съзнание, формиране на умения и готовност за съответно поведение. Съобразено е с ДОС за предучилищно образование, Наредба №13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование) и осигурява социално-познавателно развитие на децата, предвид приоритетното значение на играта в процеса на педагогическото взаимодействие в детската градина (Наредба №5 от 03.06.2016 г. за предучилищно образование).

Съдържанието на методическото ръководство осъществява консолидиране на игрови, социални и икономически знания и е предназначено за студенти и детски учители.

В основата му стои разбирането за играта като обективна предпоставка и решение за успешна реализация на основния образователен стандарт в предучилищна възраст, свързан с опознаване и разбиране на света. В този смисъл тя е и много добър модел за финансово образование и възпитание в детската градина.

Тематично са разработени 50 игри с икономическа и финансова насоченост, които са с разнообразно съдържание и различна степен на трудност. Част от тях са едноетапни и лесни за реализиране, други са многоетапни и изискват по-сложна методика на приложение. Игровите модели са ориентирани към различните образователни направления, застъпени в програмните системи за работа в предучилищните институции. Съобразени са с общите концептуални и методически подходи в икономическото образование като цяло, характеристиките на социално-икономическата среда, при задължително отчитане на специфичните възрастови особености на децата в предучилищна възраст. Залага се на познавателната и социално-нравствената стойност на играта, на огромният ѝ потенциал да възпитава ценни социални качества, умения и компетенции още в най-ранна възраст.

Предложен е кратък речник, включващ основни икономически термини, които да се приложат в процеса на образование в детската градина по посока на финансова адаптация и социализация на децата.

Игровите модели предоставят реална възможност творчески да бъдат видоизменени и развити в педагогическата практика в детската градина.

Научни публикации в международни списания и сборници:

- с импакт-фактор

1. Тодорова, М. **Необходимост от формиране на меки умения и готовност на децата по предприемачество (The need to develop soft skills and children's readiness for entrepreneurship)**. International Journal "Knowledge", vol. 28.3.

градина, в частност – икономическото, чрез включването на различни игрови упражнения и практически задачи с игров характер.

Сюжетно-ролевите, имитационните и дидактичните игри са представени като най-подходящи в контекста на икономическото знание. Сюжетно-дидактичната среда осигурява икономическите теми да се представят на децата по достъпен и лесен за усвояване начин. Постигането на резултатност става чрез моделиране на реални ситуации от живота - покупко-продажба, производство на изделия, реализация на продукцията, бартерна сделка и други. Проявеното отношение и поведение в тази мини-игрова ситуация се пренася в реалния икономически живот.

Доказва се, че игровите технологии са оптимален вариант за решаване на проблемите на икономическото образование в този възрастов период, а играта със своята същност и специфика е обективна предпоставка за успешна реализация на основния образователен стандарт в предучилищна възраст, свързан с опознаването и разбирането на света.

4. **Тодорова, М. Народные игры в жизни детей дошкольного возраста, Перспективы Науки и Образования, №5 (17), 2015, С., 2015, с. 70 – 74, ISSN 2307 – 2334 - (предстояща индексация в Scopus)**

Статията представя изследване, проведено с учители и родители на деца от предучилищна възраст във връзка с ролята, значението и приложението на народните игри в детската градина и в семейството. Като вид послания от миналото, свързани с настоящето, народните игри отразяват различни предания и легенди и представляват начин за съхранение на културното наследство на българския народ.

Резултатите показват, че децата активно ги прилагат в своето ежедневие, а учители и родители с готовност биха съдействали за тяхното утвърждаване като предпочитани игри. Педагозите също така предлагат различни възможности за включването им в режима на детската градина. Като цяло се потвърждава факта, че този вид игри е необходимо да присъстват в съвременната детска градина, още повече, че те в голяма степен подпомагат процеса на социализация в предучилищна възраст. Изучаването им като част от българските традиции е начин за запазване и връщане на редица ценности от миналото. Включването на фолклорната традиция в образованието още от най-ранна възраст е сигурна основа, гарантираща запазване на българската идентичност в търсенето на нови измерения в контекста на европейската общност.

5. **Тодорова, М. Самооценка как фактор социометрического статуса детей в группе, жур. Перспективы Науки и Образования, №5 (11), 2014, С., 2014, с. 94 – 98, ISSN 2307 – 2334 - (предстояща индексация в Scopus)**

Научният интерес е насочен към самооценката като ключова характеристика на човека, индикираща представата му за себе си съобразно чувството за собствена идентичност. Проблематиката е разгледана в контекста на предучилищния период, който е особено сензитивен за детското развитие и се характеризира с пластичност и възможност за качествени изменения. Възраст, в която се наблюдава изключителен стремеж към положителна оценка и признание

на детето - както от страна на възрастните, така и от страна на връстниците в групата.

В тази връзка се проследява влиянието на оценката на родителите и самооценката върху статуса на детето в групата от връстници. За целта са изследвани деца на 6-7-годишна възраст и техните родители. Използван е тестът на *Хеър* за измерване самооценката на децата, а също така и модифициран негов вариант, за да се установи мнението на родителите по отношение на самочувствието на техните деца. Получените резултати показват тъждественост в процентно отношение, като са регистрирани относително слаби различия. Установява се, че самочувствието на детето в семейството не е обвързано с останалите аспекти на неговата самооценка, както и с оценката на родителите. Това се обяснява с факта, че семейната среда се разглежда и от децата, и от родителите като даденост, като територия, в която статусът в голяма степен е вече утвърден. Вниманието и стремежите им са насочени към взаимодействието с външната социална среда, чийто най-значими критерии са връстниците и детската институция като цяло.

Анализираните отговори доказват, че статусът на много от децата в средата от връстници не е благоприятен. При някои от тях дори е налице изключително неблагоприятен социометричен статус и те се очертават като най-силно отхвърлени. Относно предпочитаните деца, при процентния анализ се наблюдава пълно съвпадение между броя на респондентите с висока самооценка и тези с най-висок статус в групата.

Резултатите показват също така, че децата, получили най-голям брой положителни избори са тези, които се справят най-добре в регламентирани и нерегламентирани детски дейности. Те имат много добър успех, което вероятно определя и повишената им самооценка в детската среда.

От друга страна, впечатляваща е силната корелация и факторната зависимост на статуса на детето в групата от оценката на неговите родители. Изследването доказва, че за положителната самооценка на детето от предучилищна възраст влияние оказва отношението на връстниците, подкрепящи или отхвърлящи неговото поведение, но решаваща роля има оценката на родителите. Те трябва да бъдат по-малко критични при взаимодействието си с децата и много по-убедително да насърчават техните междуличностни взаимоотношения и социалната им компетентност. Когато децата се чувстват подкрепяни, разбирани и уважавани в семейството, имат смелостта да се изявяват активно и в детската градина и по-успешно да преодоляват провокациите на ежедневието.

- с научно рецензиране

6. Тодорова, М. **Семья - ключевой фактор финансового воспитания ребенка**, сб. **Психология и педагогика семьи**, Саратов, 2016, с. 151 – 157, ISBN 978-5-9999-2655-5

Предвид ключовата роля на семейството за възпитанието на детето от предучилищна възраст, в доклада са разгледани възможности за възпитание в сферата на финансите. Посочени са конкретни техники с такава насоченост, свързани с реални жизненни ситуации, осъществими в семейна среда. Предложени са примерни модели на ситуации и игри, илюстриращи реално приложение на идеята за финансово възпитание на детето в семейството. Чрез тях се улеснява

осмислянето на достъпни за него финансови явления и процеси преди постъпването му в училище.

7. **Тодорова, М. Необходимост и реалност в обучении по предприемачеству в раннем возрасте, сб. Непрерывная предметная подготовка в контексте педагогических инноваций, Част 2, Саратов, 2016, с. 167 – 173, ISBN 978-5- 9906572-7-4**

Докладът, представя резултати от изследване, проведено със студенти от педагогически специалности, образователно-квалификационна степен „Магистър”, относно необходимостта от обучение по предприемачество на децата от най-ранна възраст. За целта са проучени нагласите и отношението на студентите към предприемачеството, както и готовността им да започнат собствен бизнес. Анализът на резултатите показва, че близо 81% от респондентите не притежават необходимите знания и умения в областта на предприемачеството. Като причина посочват, че до момента през нито един етап от живота и обучението си не са получили нужната квалификация в тази област. 11% от анкетираният имат икономическо образование, но са категорични, че им липсват практически умения, тъй като не са участвали до момента в подобна дейност. Познанието им е по-скоро теоретично, подчинено на съществуващата в медийното пространство информация. 6% имат определени познания, дължащи се на сферата, в която работят. Само 2% от студентите твърдят, че чрез собствения си бизнес са придобили нужните умения, но на база личен опит.

Относно въпроса за стартирането на собствен бизнес, респондентите са категорични, че не биха поели нужните риск и отговорност, защото не притежават необходимите качества, умения и опит. Само 6% имат смелостта да го направят, като мотивите им се основават на съществуващата необходимост и безизходица, а не се дължат на знанията и компетенциите, придобити от обучение им.

Анализът на всички останали отговори от анкетата потвърждават изложеното до момента, с което се доказва необходимостта от теоретична и практическа подготовка за формиране на качества и умения в тази насока още от предучилищна възраст. На този ранен етап, въвеждайки предприемачеството в съдържанието на учебните програми и прилагайки съответните методики на обучение чрез подходящи дейности и игри, децата ще усвоят много ценни, достъпни компетентности от света на бизнеса, ще развият личностни качества, ще формират съответната култура на поведение.

8. **Тодорова, М. Предприемачество в дошкольном возрасте, сб. Непрерывная предметная подготовка в контексте педагогических инноваций, Част 2, Саратов, 2016, с. 173 – 180, ISBN 978-5- 9906572-7-4**

В доклада се разглежда обучението по предприемачество в контекста на предучилищното образование. Изясняват се целите, които са насочени към първоначално развиване на инициативност, организираност, въображение, увереност и стимулиране на творчеството при решаване на практически задачи. Поставя се акцент върху изграждане на предприемаческо мислене у децата, умение за поемане на отговорност и риск, мотивация за постигане на целите. Всичко това е в отговор на основната задача на предучилищното образование за формиране на отношение на децата към света. Анализира се значението на учебните програми,

които трябва да интегрират многообразни умения от различни области, свързани с ориентация в света на предприемачеството. Изведени са положителни резултати от игрите и заниманията с такава насоченост в детската градина - работа в екип, селектиране на точната и необходима информация, анализиране на ситуацията, развиване на лидерски умения. Акцентира се върху правото на децата да избират, да създават и творят, да експериментират и сами да постигат конкретни резултати.

Защитава се тезата, че играта, като основна форма и метод на обучение в този възрастов период, максимално стимулира въображението и възможността за усвояване на социални и икономически модели на поведение в обществото. В тази връзка са разработени и предложени примерни игри, които по интересен, занимателно-забавен и достъпен начин симулират реалните ситуации на предприемаческата дейност.

9. Todorova, M. **Increasing economic literacy in preschool children**, The 4-th International Conference on European Studies, Conference proceedings, "Social, Economic and Political Transition of the Balkans", Tirana, Albania, 2013, с. 499 – 506, ISBN 978-9928-135-09-4.

В статията се представят резултати от изследване на 6-7-годишните деца във връзка с равнището им на конкретни знания от икономически аспект. Установено е входното им равнище, за което са използвани игра-ситуация и беседа. Анализът на данните показва, че децата не правят разлика между битови и финансови „нужди“ и „желания“, не разбират термина „услуга“. С цел повишаване нивото на икономическата им грамотност са приложени игрите „Различни потребности“, „Богатството на пазара на стоки“, „Стоки и услуги“. Финалната игра-стратегия „Пътешествие до острова на изненадите“ е успешен тест за установяване на усвоеното конкретно икономическо съдържание. Анализът на изходните данни е показателен, че:

- по-голямата част от децата (70%) осмислят потребностите си от първа необходимост и тези, които не са толкова значими; успешно избират вида услуга, от която да се възползват;
- много малка част от респондентите (15%) правят разумен избор, но не могат да се аргументират;
- същият процент деца показват незадоволителни резултати, като реагират хаотично и не дават обосновани отговори за поведението си.

Научни публикации в национални списания и сборници

- с научно рецензирани (авторски)

10. Тодорова, М. **Образованието за стимулиране на иновативното мислене при децата**, сп. Управление и образование, кн. 3, Т.14 (1), Бургас, 2018, с. 177 – 181, ISSN 13126121.

В контекста на изискванията на съвременната реалност, насочени към практически ориентирано образование, нови технологии и иновации, в статията се защитава идеята за максимално стимулиране и развитие на иновативното мислене

при децата още в предучилищна възраст. Подчертана е необходимостта образователната система изцяло да се адаптира към новите условия на пазара на труда. Основната задача е насочена към определяне на механизмите и начините за развиване на детския потенциал за иновативна дейност. Акцентира се върху игнориране на диференциацията на децата на „силни“ и „слаби“, „справящи се“ и „не справящи се“. Налице е потребност от гъвкави и алтернативни форми на обучение, насърчаващи формирането на умения, децата да откриват и правят избор, да поемат последствията от него и да решават практически проблеми, да работят в екип. В тази връзка са предложени примерни задачи, достъпни и интересни за децата, които се представят чрез игров подход. По този начин се развиват умения за разпознаване на възможности, вземане на решение, стимулиране на иновативното мислене, действена работа в екип. Акцентът е поставен не върху крайния резултат от поставената задача, а върху формиране на умения у децата да мислят иновативно.

11. Тодорова, М. Възпитаване на добродетели – задача с приоритетно значение в съвременния свят, сп. Управление и образование, кн. 3, Т.13 (3), Бургас, 2017, с. 72-77, ISSN 13126121.

В статията се защитава тезата за влиянието на новото време при възпитаване на подрастващото поколение в идеалите на родолюбие, човеколюбие и хуманизъм. Разглежда се и проблема за формиране на човешки добродетели, стоящ като сериозно предизвикателство пред педагогическата наука и практика.

Предвид съществуващата бездуховност и безхуманна реалност в човешките взаимоотношения, е подчертана необходимостта от възпитаване на духовни личности, носители на нравствени качества, които да заемат лидерските позиции в живота. Изяснена е и потребността от възпитаването в добродетели и превръщането ѝ в приоритет на образователно-възпитателния процес. Формирането на детето в съзнателна, отговорна и добродетелна личност е най-важната задача на детската градина и българското училище. В предучилищна възраст то е най-податливо за изграждане на система от морални и нравствени ценности, като честност, учтивост, грижовност, щедрост, справедливост и други, определящи хуманистичния човешки потенциал. Предложени са конкретни методи, похвати и средства в това отношение, адаптирани към условията за реална практика в детската градина. Посочена е и ключовата роля на родителите в този процес, и значението им във връзката: „дете - семейство - детска градина“.

Направено е проучване с родителите на деца от предучилищна възраст. Анализът на данните показва, че най-важните добродетели, които трябва да се възпитават у децата са добронамереност, уважение, толерантност, дисциплинираност. Всички родители оценяват тези добродетели като значими и нужни за детската личност. Като основен фактор се изтъква и отговорността на детската институция за формирането на добродетели и изграждане основите на ценностната система у подрастващите.

12. Тодорова, М. Себеоценката в предучилищна възраст – фактори и средства за повишаването. В: сб. Проблеми на оценяването в педагогическата практика, Бургас, 2017, с. 53 – 70, ISBN 978-954-471-434-5.

Анализираният проблем в настоящата статия е в отговор на съвременните тенденции в развитието на предучилищната педагогика по посока на удовлетворяване на потребностите на детето от добро самочувствие, самоувереност, оптимизъм и успешна самореализация. Целта е насочена към създаване на нужните психолого-педагогически условия за преодоляване на състоянията на тревожност, плахост, нерешителност, ранимост и други, причинени от ниското му самочувствие и себеоценка. В тази връзка е изяснена и необходимостта от формиране на положителна себеоценка при целенасочено педагогическо взаимодействие чрез система от педагогически средства.

Анализирана е характерната за предучилищна възраст структура на самооценката, при която първоначално преобладава емоционалният компонент и постепенно се увеличава ролята на когнитивния елемент. Обоснована е необходимостта от целенасочена дейност с деца, които имат ниска себеоценка, подценяват или игнорират силните си страни и не отчитат личните си достижения и успехи. Посочени са методи за успешно повишаване на себеоценката и коригиране на ценностно-поведенческата система. В тази връзка са предложени и примерни модели, приложими в регламентирани и нерегламентирани ситуации, както и в свободното време на децата - стихотворение, приказка, игри. Основната цел е промяна на негативното отношение на детето към себе си и едновременно с това - развиване на увереност и желание за успех, хармонизиране на отношенията с околните като предпоставка за успешна му социализация в обществото.

13. Тодорова, М. Децата в света на анимацията, В: Годишник на Университет «Проф. д-р Асен Златаров», Т. XLV, кн. 2, Бургас, 2016, с. 80 – 85, ISSN 1312 – 1359.

Статията представя резултати от проведено изследване с 5-7 годишни деца относно тяхното предпочитание спрямо различни видове анимационни филми. Анализът на данните показва, че най-голяма популярност имат серийните анимационни филми, като в категорията влизат заглавия, добили известност във времето, гледани от няколко поколения, предизвикващи интереса и на съвременните деца.

Установява се също така, че най-слабо предпочитани са игралните филми с анимиран главен герой. Акцентира се на факта, че анимационните филми представляват ефективен възпитателно-образователен инструмент и са средство за разтоварване, отмора и развлечение, като същевременно запълват част от образователната ниша.

14. Тодорова, М. Медията и образованието на децата, В: Годишник на Университет «Проф. д-р Асен Златаров», Т. XLV, кн. 2, Бургас, 2016, с. 76 – 79, ISSN 1312 – 1359.

В контекста на новата медийна реалност, определяща начина на живот на съвременните деца, в разработката се дискутира въпроса, свързан с ефективността на образованието, което зависи единствено от нововъведенията. Акцент се поставя върху иновацията, свързана с въвеждането на таблетки в предучилищните

институции. Предложен е модел за самостоятелно изработване от децата на уеб-страница от списание, включваща занимателно-забавно съдържание и познавателна цел. Приложимостта му в различните педагогически ситуации в детската градина допринася за по-ефективна дейност на децата и педагогическите специалисти.

- 15. Тодорова, М. Компютърните игри и образованието на децата, сп. Управление и образование, кн. 3, Т.12 (III), Бургас, 2016, с. 107 – 112, ISSN 13126121.**

В статията накратко е изложено значението на компютърните игри, които в настоящия момент са един от основните избори, които детето прави в достъпната за него медийна среда. Акцентира се върху игрите с образователна цел и възможностите им за приложение в учебно-възпитателния процес. Посочени са различни видове дидактически игри и тяхната значимост по посока на отделни образователни направления. Анализирани са въздействието на видовете развлекателни игри, като са изложени достойнствата и негативните им характеристики. Обръща се сериозно внимание на отрицателните последици, до които водят. Подчертава се значимостта на целенасоченото приложение на компютърните игри в предучилищна възраст, като стимул и средство за успешно обучение и възпитание.

- 16. Тодорова, М. Финансово образование на децата в предучилищна възраст, сп. Управление и образование, кн. 3, Т.12 (III), Бургас, 2016, с. 102 – 106, ISSN 13126121.**

В статията се предлага модел на ситуация, свързана с финансовото образование на децата от четвърта възрастова група в детската градина, която е под формата на игра, включваща няколко етапа. Целта е запознаване с трудовата дейност на хората и консолидиране на социално-икономическите знания, осигуряващи готовност на детето да работи и живее в условията на пазарна икономика.

- 17. Тодорова, М. Управление на качеството на педагогическото образование във ВУЗ (на примера на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“), сборник доклади Т. II от XIII Международна научна конференция “Мениджмънт и инженеринг 15”, ТУ – София, 2015, с. 1168 – 1177, ISSN 1310-3946, ISSN 1314-6327.**

В доклада се разглежда проблема за качеството на образованието като основна ценност и фактор за устойчиво развитие на личността. Научният интерес е насочен към университетското образование и факторите, определящи неговото качество. Акцентира се върху необходимостта от перманентното иновиране на управлението, което е в основата на неговото развитие чрез непрекъснато въвеждане на стратегии за промяна и модернизация. Целта е осигуряване на трайно качество на преподаването.

- 18. Тодорова, М. Начини на финансиране на училищното образование и децентрализация, сборник доклади Т. II от XIII Международна научна конференция “Мениджмънт и инженеринг 15”, ТУ – София, 2015, с. 1159 – 1167, ISSN 1310-3946, ISSN 1314-6327.**

Докладът разглежда въпрос, свързан със създаването и развитието на децентрализираното финансово управление на предучилищното и училищното образование - една от съществените промени, настъпили в българското образование. Разгледана е икономическата автономност на детските градини и училищата, осигурена чрез финансовата децентрализация и съответния им годишен делегиран бюджет. Изяснява се индивидуалното му формиране на базата на единния стандарт за финансово обезпечаване и образование на записаните в институцията деца.

Проследен е контрола върху образователния процес, изразходването на средствата и разходите, с които се осъществява от съответните институции в системата на образованието на централно и местно ниво. В тази връзка са разгледани и ключовите проблеми, изискващи въвеждането на системата на делегирани бюджети. Конкретизирани са основните характеристики и принципите на децентрализацията. Представен е и модел на секторна и общинска децентрализация. Структуриран е по начин, който да създава стимули за непрекъснато подобряване на равния достъп и качество на образованието. Обръща се внимание на факта, че системата на делегираните бюджети по замисъл и по отношение на практическо приложение не е универсална за решаване на всички проблеми в образованието. Доказано е, че не може да реши всичко, което се отнася до усъвършенстване на единните разходни стандарти и по-ефективното разпределение на дейностите в образованието. Въпреки това, програмното бюджетиране на детските градини и училищата е по-прогресивно и измества значително по-несъвършеното преди него традиционно финансиране.

- 19. Тодорова, М. Себеоценката като фактор за социализацията на децата, сп. Управление и образование, кн. 3, Т.10 (III), Бургас, 2014, с. 114 – 119, ISSN 13126121.**

В статията се представени резултати от изследване на влиянието на себеоценката върху процеса на социализация на децата от предучилищна възраст. Изследва се вида себеоценка, която подпомага или не подпомага успешната адаптация на децата в социума. Анализът на данните е показателен, че:

- Себеоценката на децата от предучилищна възраст като цяло е значително завишена.
- Децата с реалистична и завишена себеоценка се социализират много по лесно и успешно съпоставимо с тези, които имат ниска себеоценка. Причина за трудната адаптация на последните е тяхната затвореност, необщителност, притеснение, липса на комуникация, отказ от игра и взаимодействия с околните.
- Най-успешна е социализацията при децата с реалистична себеоценка, тъй като те се адаптират безпроблемно към всяка ситуация, добре разбират и усвояват правилата, изпитват по-малко страх от другите и се приемат много добре от връстниците си.

20. Тодорова, М. Потребност от преподаване на икономически знания, сп. *Управление и образование*, кн. 3, Т.10 (III), Бургас, 2014, с. 110 – 113, ISSN 13126121.

В статията се дебатира проблема, свързан с благополучието и просперитета на всяка нация, определящи се от качеството на образование, като в най-голяма степен от икономическото. В тази връзка се поставя въпроса за необходимост от стартирането му още в най-ранна възраст, продължавайки на всички следващи образователни равнища. Водеща е идеята за осъществяване на реформи в икономическата сфера и поставяне на нови цели, съдържание, концепции и модели. Акцентира се върху стимулиране на иновациите и предприемачеството с цел повишаване пригодността на пазара на труда. Посочена е необходимостта специалистите на всеки подготвителен етап и профил да притежават нужните компетенции, адекватно да се ориентират в сложната система от икономически знания с цел най-оптималното им приложение в практиката. Дефинирани са основни групи задачи, определящи успешната икономическа подготовка на подрастващите. Отнесени към всички степени на обучение, те са свързани с подготовката и повишаването на квалификацията на учителите, създаването на учебен инструментариум, спецификата при въвеждането му на различните равнища и задачи, свързани с областта на изследователската дейност. Изложени са основни принципни положения, които е нужно да бъдат спазени. Залага се на тезата, че качеството на образование се определя и зависи в много голяма степен от приложението на интегрирания подход, гарантиращ ефективно взаимодействие между всички сектори в тази сфера – предучилищно, училищно, професионално и висше образование.

21. Тодорова, М. Икономическото образование в училищната система, сборник доклади Т. II от XII Международна научна конференция “Мениджмънт и инженеринг 14”, ТУ – София, 2014, с. 1158 – 1164, ISSN 1310-3946, ISSN 1314-6327.

Статията разглежда проблема за икономическото образование в училищната система, имащ стратегическо значение за социално-икономическото развитие и бъдещето на страната. Дискутира се въпроса, свързан с осигуряването на научно-методическата и организационната база за усъвършенстване на този вид образование, подчинени на държавните стандарти. Използвайки оптимални подходи и отчитайки опита на чуждите образователни системи, се дава вариантно решение на проблема. Предложеният примерен модел за икономическо образование с конкретни компоненти спомага за реализиране на идеята обучаваните да се ориентират по-бързо и успешно в икономическата реалност, използвайки придобитите достъпни и системни знания.

Направена е обективна оценка на реалната образователна среда относно действащата икономическа система. В съдържателно отношение са посочени вариации за тематични единици. Разгледани са условия за въвеждане на икономическо образование в образователната система на различните равнища – детска градина, начално училище, средно образователно училище, висше училище. Акцентира се на принципа на приемственост на професионалното и общото образование – фундамент за формиране на умения за анализ на икономическите явления и разбиране на ролята на човека в икономическото общество. Посочените

конкретни характеристики на икономическото образование са част от компетенциите, които трябва да се формират у подрастващите с цел успешната им адаптация към националните и европейските демократични традиции, социалния опит и ценностите на човечеството в бъдеще.

- 22. Тодорова, М. Тенденции в икономическото образование, сборник доклади Т. II от XII Международна научна конференция „Мениджмънт и инженеринг 14”, ТУ – София, 2014, с. 1165 – 1172, ISSN 1310 - 3946, ISSN 1314 - 6327.**

В доклада накратко са представени тенденции, свързани с образованието по икономика на подрастващите, което е ключов интелектуален ресурс, определящ бъдещето на нацията. Защитава се тезата от потребността му като задължителен компонент на общообразователната подготовка на всеки човек, а не само допълнителна, избираема или следпрофесионална подготовка. Чрез усвоените знания и умения подрастващите ще притежават умения критично да разглеждат икономическите условия на съществуване от гледна точка на личния си живот, на нивото на бизнес организацията, националната и световна икономика.

Акцентира се върху стратегическо прилагане на комплексни учебни планове, насочени към гъвкаво използване на знанията в нови ситуации и приоритетно използване на комплексни методи, свързани с утвърдени вече методи на преподаване. Целта е резултатите от подобно продължително икономическо образование да способстват за приложението на придобитите когнитивни, функционални, личностни и етически компетенции от подрастващите и обезпечаването им с финансово-икономически ресурс за бъдещето.

- 23. Тодорова, М. Финансовата грамотност – приоритет на образователната политика, В: Годишник на Университет «Проф. д-р Асен Златаров», Т. XLII, кн. 2, Бургас, 2013, с. 66 – 70, ISSN 1312 – 1359.**

В статията се анализира въпроса за приоритетното значение на финансовата култура като задължителен елемент в системата от навици и правила за поведение. Подчертава се отговорността на държавата, образователната политика и семейството за формирането ѝ. Диференцирани са основните задачи и са конкретизирани етапи за осъществяване на финансовото образование. Обсъждат се основни фактори, определящи успешната интеграция на финансовата грамотност в системата на образованието. Посочени са очакваните резултати от процеса, гарантиращи повишаване на жизнения статус и сигурност в бъдещето, стабилност и просперитет в обществото.

- 24. Тодорова, М. Икономическо възпитание в семейството, сп. Управление и образование, кн. 3, Т.9 (III), Бургас, 2013, с. 155 – 160, ISSN 13126121.**

В статията се представят резултати от изследване, очертаващи реалната картина на икономическото възпитание на детето в семейството. Въпросите в проучването се отнасят до формирането на разумни потребности, участието в осъществяването на покупки, знанията за парите и семейния бюджет, възпитаването на навици за придобиване и изразходване на средства, проблема с джобните пари и други.

Анализът на обработените данни от анкетата направена със студенти от четвърти курс от различни специалности от Университет „Проф. д-р Асен Златаров” – Бургас разкрива, че икономическото възпитание в семейството се осъществява стихийно и е слабо резултатно, поради недостатъчната компетентност и мотивираност на родителите за осъществяването му. То протича интуитивно и нецеленасочено, и това е причина за игнориране на възможността у децата да се формират навици за икономическо поведение. Повечето родители допускат грешки, особено в този възпитателен ресор, при който понятията се формират единствено на житейско ниво. Доказателство за това е и фактът, че студентите в тази значително по-късна възраст, не притежават необходимите навици за икономическо поведение.

- 25. Тодорова, М. Себеоценката на децата от предучилищна възраст, сп. Управление и образование, кн. 3, Т.9 (III), Бургас, 2013, с. 161 – 165, ISSN 13126121.**

В статията задълбочено се изследва същността на себеоценката и специфичните ѝ характеристики при децата от предучилищна възраст. Дискутирани са биологичните и психо-социалните фактори, влияещи върху изграждането ѝ, като е акцентирано върху водещото място на семейството в тази насока. Дефинирани са условия и предпоставки за наличието на различни равнища на себеоценка и са представени конкретните им особености, намиращи проявление в поведението на детето до 7-годишна възраст. Подчертана е решаващата роля на съвместната дейност на родителите и педагога за изграждане на реалистичната себеоценка, критерий за емоционално благополучие и убеденост в собствените качества и способности, необходими на всяко дете, особено в периода преди постъпването му в училище.

- 26. Тодорова, М. Компетентността като постформално процесуално мислене на интелектуалната дейност, сп. «Известия на Съюза на учените – Сливен», Т.21, София, (Сливен), 2012, с. 313 – 318, ISSN 1311 2864.**

Докладът анализира понятието „житейска компетентност”, която се определя като резултат от практическия интелект, развит на значително по-високо равнище. Тя представлява съвкупност от експертни познания, свързани с основните аспекти на живота, както и надеждна оценка относно важни, но променливи жизнени ситуации. В този контекст са посочени естеството, основните характеристики, компонентите и причините за различията в компетентността на хората. Анализирано е мнението на различни специалисти в тази област. Представена е пирамида на житейската компетентност, която се явява резултат от интегриране на разнородни научни знания и практически опит, даващи отговор на въпросите защо, какво, как.

- 27. Тодорова, М. Функция на латентните знания в развитието на децата от предучилищна възраст, сп. Управление и образование, Т.8, кн.2, Бургас, 2012, с. 50 – 54, ISSN 13126121.**

В статията се дискутира темата за значимостта на латентните знания, които имат ключова роля за вземане на правилни решения от децата в предучилищна възраст. Тези знания детето усвоява несъзнателно, спонтанно, в хода на

разнообразните си дейности, но те са от решаващо значение за успешното му адаптиране към околната среда. Посочена е необходимостта от включване в обучението на методи като дискусии, ролеви игри, делови игри, симулиращи ситуации, които да подпомогнат разширяване на обема на латентните знания.

- 28. Тодорова, М. Формиране на икономическа култура в предучилищна възраст, В: сборник „Детската градина и семейството – традиции, ценности, иновации”, Бургас, 2011, с. 83 – 90, ISBN 978-954-471-142-9.**

Статията разглежда темата за формиране на икономическа култура още в предучилищния период като предпоставка за изграждане на икономически грамотни, високонравствени и хуманни личности. Изяснява се недостатъчното й място в образователния процес, посочват се и конкретните причини за това. Изяснено е понятието „икономическа култура“ и са диференцирани отделните й компоненти. Представени са етапите на процеса на формиране на икономическа култура при 5-7- годишните деца, необходимите педагогически условия и са изведени критерии, определящи резултатите от процеса.

Изложено е значението на играта като основно средство за формиране на икономическа култура в предучилищна възраст. Акцентира се върху необходимостта от тясното сътрудничество между детската градина и семейството, върху необходимостта от активно участие на родителите в образователния процес на детето им. Доказва се, че формирането на икономическа култура още в предучилищна възраст повишава ефективността на усвояване на достъпните икономически знания и умения, и изграждане на поведенческа култура у децата.

- 29. Тодорова, М. Практическата ситуация за обучението на децата от предучилищна възраст, сп. „Личностно развитие на учениците в съвременното образование и общество” Т. V, Благоевград, 2011, с. 143 – 149, ISSN 1314 - 1996.**

Дискутира се темата за значимостта и приложимостта на практическата ситуация в образователния процес в предучилищна възраст. Тя е съвременна форма и ефективно средство за усвояване на умения за вземане на решения от децата, относно непрекъснато възникващите в ежедневието им проблемни ситуации. Осъществена в условия, много близки до реалните, предлагаща факти и събития непосредствено свързани с живота на обучаваните, тя формира у тях практически умения за самостоятелно и успешно справяне със съществуващите житейски ситуации. Заложена е идеята детето да се научи да се справя с настоящите проблеми, за да успее и в бъдещите реалности.

Изяснена е същността на практическата ситуация, адаптирана към условията на детската градина. Конструирана е структурата й, както и конкретните изисквания в съдържателно отношение. Предложена е технология за нейното практическо решаване, съобразно определени принципни положения. Представени са видове практически ситуации, съобразно съдържателните им компоненти. Посочени са очакваните резултати след приложението й в образователния процес, както и методи за оценяване на придобитите от детето знания и умения.

30. Тодорова, М. Усвояване на елементарни знания по икономика в предучилищна възраст като инвестиция в бъдещето, сп. Управление и образование, кн. 4, Т.7, Бургас, 2011, с. 31 – 36, ISSN 13126121.

В статията е изложено значението на ранното икономическо образование за подготовката на детето да живее и работи в условията на пазарна икономика. Анализирани са необходимостта от въвеждането му още в предучилищна възраст като предпоставка и условие за формиране на социално-нравствени отношения към труда и продуктите от него, към природата и ресурсите ѝ. Посочена е нуждата от разработване на ефективни педагогически технологии за усвояване на елементарни икономически знания и формиране на умения съобразно реалната социално-икономическа действителност. Предложена е структура, свързана с базисни знания по икономика, която е нужно да се адаптира към 5-7 годишните деца. Институционалните ѝ параметри се очертават от актуални стратегически и рамкови документи на международно и национално равнище, свързани с образованието като цяло и с икономическото обучение на подрастващите. Изведени са конкретни модули, като всеки един представлява обособен функционален блок, обединяващ икономически понятия, предназначени за децата от предучилищна възраст, чиято главна характеристика е пропедевтичната му насоченост. Посочени са възможностите на традиционните средства на обучение съвместно с иновационните за ускоряване и облекчаване процеса на икономическо-познавателното взаимодействие в детската градина, както и за удовлетворяване на детските желания, интереси и потребности.

31. Тодорова, М. Стратегии за решаване на практически проблеми, В: сборник „Личностно развитие на учениците в съвременното образование и общество” Т.IV, Благоевград - Санкт-Петербург, 2010, с. 362 – 367, ISSN 1314 – 1996.

В доклада се представя кратък теоретичен анализ на база концепциите на редица изследователи относно механизмите и ефективността на различните видове стратегии при решаване на практически проблеми. Посочват се конкретни компоненти и фактори, влияещи върху ефективното разрешаване на ежедневни проблеми. Осъщественият теоретично проучване насочва към следните изводи:

- Изборът на стратегия се явява функция на развито мислене, което съвместно с неговото проявление, е обусловено от контекст.
- Не съществува универсална стратегия, приложима за определен тип или вид проблеми, която може да се определи като най-правилна. Дори за един и същи проблем различните индивиди използват различни стратегии при разрешаването му.
- При децата, за разлика от възрастните, изборът на стратегии, в много малка степен, зависи от емоционалния фактор, което се дължи на ниското им равнище на емоционален интелект.
- Проблемите и необходимостта от тяхното оптимално разрешаване е в основата на всяка човешка дейност – игра, учение, труд. Те са двигател на прогреса и успехът зависи единствено от избора на правилна стратегия.

32. Тодорова, М. Развитие на практически умения при шестгодишни деца, В: Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров”, Т. 39, кн.2, Бургас, 2010, с. 222 – 225, ISSN 1312 – 1359.

В статията са представени резултати от изследване, свързано с формирането на практико-приложни умения при 6-годишните деца по образователно направление „Математика”, в частност пространствено ориентиране и тристепенно сравняване на предметите. Изследването е осъществено на три етапа.

След установяване на начално ниво на знания и умения у децата е приложен формиращ експеримент, съставен от два модула. Първият модул включва усвояване на знания и умения за ориентиране в пространството, при който на децата са предложени педагогически и игрови ситуации с практическа насоченост, схематични упражнения – ситуации за моделиране на посоки (Петрова, В., П. Конакчиева, Д. Гълъбова). Вторият модул е насочен към усвояване на знания и умения за тристепенно сравняване на предметите, като са използвани педагогически ситуации и дидактични игри.

В заключителния етап на изследването, с цел диагностициране, както на усвоените знания, така и на уменията на детето да ги прилага при решаване на нови практически задачи, са включени практически вербален тест, практико-количествен тест, практическо-фигурален тест и практическо есе. Анализът на обработените данни показва, че децата бързо усвояват двата модула – пространствено ориентиране и тристепенно сравняване на предметите. Проявеното практическо и логическо мислене свидетелстват за голяма подвижност на мисловните процеси и трансфер на усвоените математически знания в нови, аналогични задачи.

33. Тодорова, М. Формиране на умения за рационално решаване на ситуации, В: Научни трудове, Т. 49, серия 6.2, РУ «Ангел Кънчев», Русе, 2010, с. 42 -47, ISSN 1311 – 3321.

В статията се предлага модел за формиране на социални умения при децата за избор и вземане на рационални решения в конкретна ситуация. Той се основава на дейностното обучение и изисква спазване на определени педагогически условия. Моделът е насочен към образователно направление „Околен свят“ и включва примерни теми, свързани със социално-икономическата сфера. Към всяка тема са приложени практически задачи, стимулиращи икономическото мислене у подрастващите.

- с научно рецензиране (съавторство)

34. Атанасов, Н., В. Бинева, М. Каприева, М. Тодорова, За отношението на студентите към демократичните ценности, сп. Управление и образование, кн. 3, Т.14 (4), Бургас, 2018, с. 103 – 112, ISSN 13126121.

Социалната и икономическа информация и знания в съвременното информационно общество остаряват по-бързо откогато и да е. Но те са важна предпоставка за инициране и развитие на икономическо съзнание и предприемаческо мислене, на изследвания, познание и действия на по-високо логико-ценностно ниво на мениджмънт. Обучението на бъдещи специалисти и

ръководители с подобен тип мислене, с широка социално-икономическа култура, компетенции и с иновативна интелигентна воля е надеждна основа за конкурентоспособност и успешна реализация както на отделната личност, така и на организациите в реалностите на цифровото общество.

За осъществяването на тези цели са необходими системни научни интердисциплинарни изследвания на аксиологическите трансформации в мисленето на студентите, особено по отношение на демократическите ценности. Динамиката на тези трансформации трябва да се проследява и анализира, за да се използват резултатите при създаването на иновационни модели в обучението и образованието.

Съвременните ценностни социално-икономически явления и тяхната взаимовръзка са достойно предизвикателство за научни интердисциплинарни изследвания. Те са в основата на концепцията на изследователския проект „Изследване влиянието на социални и аксиологически трансформации върху съвременната икономическа реалност в България” реализиран през 2017 година. Настоящата статия отразява основните аспекти и резултати на това изследване от философска, икономическа и педагогическа позиции.

35. Атанасов, Н., В. Бинева, М. Каприева, М. Тодорова, Светлана Кметска, Социологическо изследване на нагласите на студентите към креативно мислене в обучението (Част 1), В: Годишник на Университет «Проф. д-р Асен Златаров», Т.XLIV, кн. 2, Бургас, 2015, с. 108 – 114, ISSN 1312 – 1359.

36. Атанасов, Н., В. Бинева, М. Каприева, М. Тодорова, Социологическо изследване на нагласите на студентите към креативно мислене в обучението (Част 2), В: Годишник на Университет «Проф. д-р Асен Златаров», Т.XLIV, кн. 2, Бургас, 2015, с. 115 – 122, ISSN 1312 – 1359.

Информацията и знанието на хуманитарните и обществените науки са основата за съхраняване и развитие на цивилизацията. Те придобиват своята реална стойност чрез действията на субектите и реализацията на техните идеи и цели. В тази връзка, осъществяването на емпирични проучвания и изследвания в областите на обучението и образованието, повишават своята актуалност. Това е свързано с промени на потребностите в образованието, пазарите на труда и бъдещето на младите хора.

В статията са отразени резултати и анализи от емпирично социологическо изследване на нагласите към креативно мислене в обучението на студентите от Факултета по обществени науки на Университет „Проф. д-р Асен Златаров” – Бургас, проведено през периода май - септември 2015 г. по научно-изследователски интердисциплинарен проект.

37. Атанасов, Н., В. Бинева, М. Каприева, М. Тодорова, Икономическата несигурност и отражението върху самоопределянето на националната идентичност, В: Годишник на Университет «Проф. д-р Асен Златаров», Т. XLIII, кн.2, Бургас, 2014, с. 149 – 156, ISSN 1312 – 1359.

Темата за взаимовръзката между икономическата несигурност и самоопределянето на националната идентичност е изключително актуална в световен и национален мащаб. През преходния период от 90-те години на ХХ век, а и с глобалната икономическа криза след 2008 година, българското общество стана

свидетел на значителен миграционен процес сред населението на страната, предимно млади и хора в активна възраст. Причините за миграцията и демографския проблем в България са комплексни и са обект на най-различни проучвания.

В съвременните условия на живот, икономическата и финансова стабилност на индивидите е от особено важно значение както за качеството им на живот, така и за тяхната лична и професионална реализация. Тази стабилност, особено за младите хора, несъмнено се свързва със степента на определеност на националната идентичност, на избора им да останат в страната или да потърсят реализация в чужбина, да се върнат в родината си на определен етап или да я напуснат завинаги.

В настоящата статия авторите, участници в интердисциплинарен екип, представят предварителните резултати и анализи от проектно социологическо изследване на студентите от ФОН Университет „Проф. д-р Асен Златаров” – Бургас. Въпросите, които се поставят в изследването се отнасят до нагласите на бъдещите специалисти на пазара на труда към условията за подготовка и професионална реализация, тяхната ангажираност с проблема, предизвикателствата за реализация в България, както и готовността им да ги преодоляват.

21.05.2019 г.

.....
/гл. ас. д-р Марияна Тодорова/